

ORTADOĞU KİTAPLIĞI

SİMURG'UN KANADINDA

MODERN İRAN EDEBİYATI

İRAN EDEBİYATINDA KUŞAKLAR,
YAZARLAR, ESERLER, ETKİLEŞİMLER

HAMİD ABDULLAHİYAN

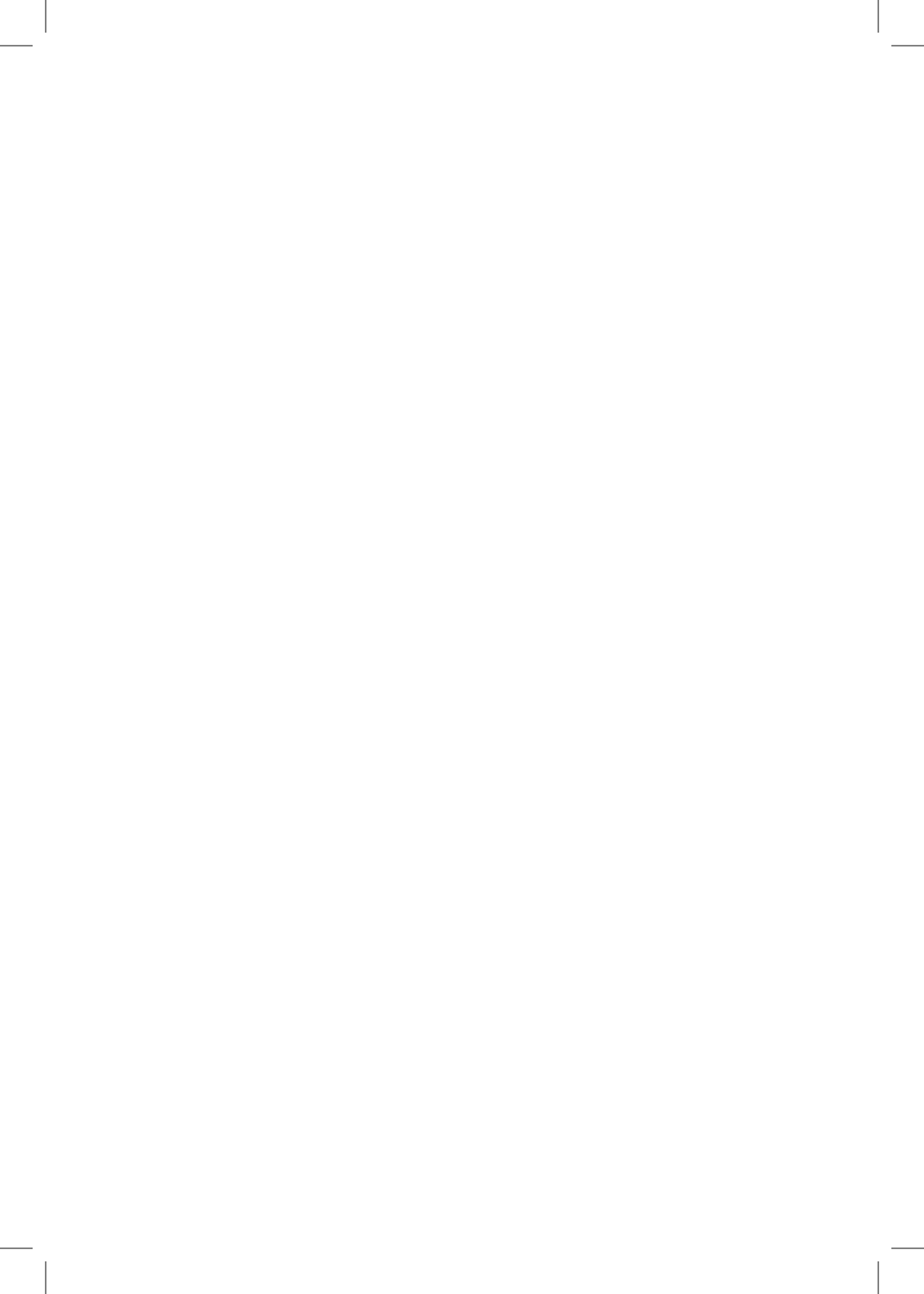
FARŞA ASLINDAN ÇEVİRİ VE NOTLAR: MEHMET AKİF KOÇ

livefa
yayınevi

Dr. Hamid Abdullahiyân, 1971 yılında Tahran'da doğdu. Fars dili ve edebiyatı alanındaki eğitimini Tahran'da Firdevsî, Şehid Beheştî ve Terbiyet-i Müderris üniversitelerinde tamamladı. Abdullahiyan, modern öykü ve romanın İran ve dünyada gelişimi üzerine araştırmalarını uzun yıllardır sürdürmekte olup, modern İran edebiyatı alanında en önemli uzmanlardan biri olarak kabul edilmektedir. İran edebiyatı üzerine çok sayıda kitap ve makalesi yayınlandı. Kitapları arasında; *Modern Kurguda Karakter ve Karakterizasyon*, *Modern İran Nesir İncelemesi*, *Roman ve İdeal* ve *Çağdaş İran Kurgusunda Büyülü Gerçekçilik* gibi çalışmaları bulunmaktadır. Aşk öyküsü derlemeleri ve birkaç romanı da yayınlanan Abdullahiyan son yıllarda çocuk edebiyatı alanında da çalışmalar yaptı. İran tarihindeki ünlü isimlerin öykülerinin anlatıldığı kitaplarından oluşan seçki, İran kültüründeki entelektüel ve bilimsel figürlerin biyografilerini mizahi bir dille işlemektedir. Toplam 10 kitap olması öngörülen bu seçkiden şimdiki kadar İbn Sina, Firdevsî, el-Birûnî, er-Râzî, Fârâbî ve Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî ciltleri yayınlandı.

Mehmet Akif Koç, 1982 yılında dünyaya geldi. ODTÜ İktisat Bölümü'nü bitirdi, uluslararası güvenlik dalında yüksek lisans yaptı. Hâlihazırda Ortadoğu Çalışmaları alanında doktora eğitimini sürdürmektedir. Ortadoğu tarihi ve jeopolitiği, Türkiye-İran ilişkileri, İran dış politikası ve kültürel hayatı, modern İran edebiyatı, Ortadoğu'da devlet dışı aktörler, Ortadoğu'nun uluslararası ekonomi-politiği konularında akademik faaliyetlerini sürdürmektedir. İyi derecede İngilizce ve Farsça bilmektedir. Her iki dilden de tarih, edebiyat, uluslararası ilişkiler, hatırat türlerinde çok sayıda çevirisi yayınlandı. İran edebiyatından aralarında Samed Behrengi, Sadık Hidayet gibi öykü ve roman yazarlarından yaptığı çevirilerin yanında, üç ciltlik Modern İran Şiiri Antolojisi çevirisi de yayınlandı. Son olarak "Abbas Kiyarüstemi ile Söyleşiler" kitabını Farsçadan, "Ayetullah Humeyni: Politik ve Entelektüel Biyografi" kitabını İngilizceden çevirerek okuyucuyla buluşturdu.

Ortadoğu Kitaplığı Dizisi

Takdim

Ortadoğu coğrafyası, bilhassa 2010 sonrası dönemi derinden etkileyen Arap Baharı süreci ve gittikçe artan g olgusuyla birlikte Türkiyede kamuoyunun gündeminde hızla üst sıralara tırmandı. Her ne kadar böylesi bir konumlanmayı pek olumlu çağrışımlarla ifade edemeyeceksek de bu sürecin bir ölçüde karşılıklı kültürel etki-leşim getirdiği de bir vakıa olarak önümüzde duruyor.

Türkiyede son yıllarda akademik ve entelektüel düzlemde de Ortadoğu coğrafyasına yakın bir ilgi ve akademik merakın artmakta olduğu gözleniyor. Başta İnan, Suriye, Filistin, Irak, Körfez lkeleri olmak üzere, çeşitli toplumların siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel hususiyetlerinin artan oranda araştırma ve saha çalışması rneği olarak karşımıza çıktığını görüyoruz.

Buna paralel olarak, bazı popüler ve çok-satan yazarlar üzerinden, bu toplumların kültürleriyle de –sınırlı ölçekte de olsa- Türk okuyucusunun tanışmakta olduğunu söyleyebiliriz. Bu ilgi canlan-masıyla birlikte Halil Cibran, Mahmud Dervif, Frğ Ferruhzad, Nizar Kabbani, Adonis, Sohrab Sepehri gibi şairlerin yanısıra Necib Mahfuz, Cude es-Sahhr, Amin Maalouf, Tevfik el-Hakim, Necib el-Kiyani gibi edebiyatçıların öykü ve romanları da tercüme edile-rek okuyucuya sunuldu.

Bununla birlikte, günümüzde birkaç milyonla ifade edilen Arap sığınmacı ve yine milyonlarca Arap turiste evsahipliği yapan 85 milyonluk bir ülkenin kültürel hayatında, asırlardır iç içe yaşanan bu coğrafya halklarının yeterince tanındığı ve kendini ifade edebildiğini söylemek mümkün değil.

Bölge dillerinden yapılan çevirilerde ise özellikle belirli ülkeler ve toplumlara odaklanıldığı; Yemen, Bahreyn, Umman, Sudan, Kuveyt, Suudi Arabistan gibi toplumlara ve örneğin Dürziler, Nusayriler, Ezidiler, Bedeviler, Vahhabiler, Berberiler vb topluluklara büyük oranda hiç değinilmediği, bunların çeviri yelpazesinde arka sıralarda kaldıkları veya hiç temsil edilmedikleri açık bir şekilde ortaya çıkıyor.

Bu eksik ve yetersizliklerin giderilmesi düşüncesi ve entelektüel sorumluluk duygusuyla, Livera Yayınları bünyesinde bir *Ortadoğu Kitaplığı* oluşturmayı ve Afganistan'dan Fa'sa kadar uzanan bu geniş bölgenin, bu "yakın coğrafyalar"ın kültürel zenginliklerinin temsil edildiği bir seçki oluşturmayı hedefledik. Edebi eserlerin ön planda olacağı bu dizide, zaman zaman kültürel eserleri, biyografi ve çeşitli nehir söyleşileri ve toplumsal değişim/dönüşüm olgularına eğilen çeşitli eserleri de okuyucuya ulaştırmayı hedefliyoruz.

Bu kitap serisi, Ortadoğu'nun zengin kültürünü, tarihini ve karakteristik özelliklerini aydınlatmayı hedefleyen, akademik ve entelektüel bir merakla girilen ancak edebi zevki önceleyen bir girişim. *Ortadoğu Kitaplığı* adını taşıyan bu zengin seçki, bölgenin edebi mirasını ele alarak, okuyuculara geniş bir perspektif sunmayı amaçlıyor.

Her bir kitapla, bölgenin farklı halklarının tarihini, kültür ve sosyolojisini mercek altına alarak, kültürel dokularının çözümlenmesini ve tarihsel bağlam içinde değerlendirilmesinin sağlanmasını hedefliyoruz. Arap, Türk, Kürt, Fars, Yahudi ve diğer Ortadoğu topluluklarının edebi üretimleri, dilin evrimi, mitolojik unsurlar ve top-

lumsal değişim süreçleri üzerine odaklanan eserler de bu seride okuyucuyla buluşacak.

Bu serideki kitaplar, temelde akademik bir titizlikle seçilmiş öykü ve romanlardan oluşuyor. Her bir eser aynı zamanda, bölgenin sosyal, politik ve kültürel yapısını anlamak adına önemli birer araştırma kaynağı niteliğinde. Eserler, yerel halkların kendi sesleriyle anlattığı hikâyeleri içerirken, aynı zamanda ortak temalar ve kültürler-arası etkileşim ve evrensel değerler aracılığıyla küresel bir okuyucu kitesine de hitap ediyor.

Ortadoğu Kitaplığı serisiyle, disiplinlerarası bir bakış açısı sunarak edebiyat, kültür, tarih ve dilbilim alanlarında çalışan akademisyenlere, öğrencilere, araştırmacılara ve elbette genel okuyucu kitesine kapsamlı bir kaynak sağlamayı amaçlıyoruz. Bu kitap serisi, bölgesel çeşitliliği vurgulayarak, edebi ve kültürel bağlamda da derinlemesine bir inceleme sahası sunuyor.

Seri editörü olarak içinde yer alacağım bu değerli projeye, İngilizce ve Farsçadan çeşitli çevirilerimle ben de aktif olarak katkı sunmaya gayret edeceğim. Bu seride Arapça, Farsça, İbrance, Kürtçe gibi bölge dillerinden ve bölgeye dair İngilizce, Fransızca, Almanca dillerinden doğrudan çevirilerle okuyucunun karşısına çıkmayı hedefliyoruz. İlk eserleri 2024 yılında sunmayı planladığımız bu serinin, imkânlar ölçüsünde yıllara uzanan uzun soluklu bir çalışma olmasını ve bu alandaki başka çalışmalara da ilham kaynağı olmasını hedefliyoruz.

Bu duygu ve düşüncelerle Türk okuyucusuna sunmaktan gurur duyduğumuz bu önemli projenin, kamuoyunun ve entelektüel çevrelerin dikkatini çekeceğini düşünüyoruz. Seride yer almasında fayda gördüğünüz esere dair önerilerinizi [bölgeye dair roman ve öykü derlemesi, biyografi, nehir söyleşi ve kültür kitapları] bizimle paylaşmanızdan memnuniyet duyacağımızı ve imkânlar öl-

çüsünde bu seriye dâhil etmek için gayret edeceğimizi de belirtmek isterim.

Mehmet Akif Koç
Ortadoğu araştırmacısı ve çevirmen / editör
Balgat, Mart 2024

İÇİNDEKİLER

Önsöz	13
Yazarın Türkçe Baskıya Önsözü	15
I. Bölüm: Roman ve Kısa Öykü Türününün Fars Edebiyatına Girişi	17
<i>Tercüme, Kurgusal Seyahatnâme, Öyküsel Makaleler, Tarihi Roman</i>	
II. Bölüm: Yeni Öykücülük Türününün Öncüleri	33
<i>Muhammed Ali Cemalzâde, Muşfik Kâzımî</i>	
III. Bölüm: Öykü ve Roman Yazımının İlk Kuşağı	46
<i>Sâdık Hidâyet, Bozorg Alevî, Sâdık Çubek</i>	
IV. Bölüm: Öykü ve Roman Yazarları Arasında İlk Kuşağın Takipçileri	74
<i>Muhammed Hicazî, Ali Deştî, Said Nefisî, Cevad Fazıl</i>	
V. Bölüm: Öykü ve Roman Yazarlarının İkinci Kuşağı	87
<i>Simin Dânişver, Celâl Âl-i Ahmed, İbrahim Gülistân</i>	
VI. Bölüm: Öykü ve Roman Yazarları Arasında İkinci Kuşağın Takipçileri	103
<i>Bih Âzîn, Resul Pervizi</i>	
VII. Bölüm: Tarihi Roman	109
<i>Hüseyn-Kuli Müsteân, Hüseyn Mesrûr, İbrahim Müderrisî, Hamza Serdâdver, Muhammed Hüseyn Meymindinejâd, Menûçehr Mutî'î, Emir Aşirî, Şâpur Âriyennejâd, İbrahim Âştîyânî</i>	
VIII. Bölüm: Öykü ve Roman Yazarlarının Üçüncü Kuşağı	122
<i>Behram Sâdikî, Gulâm-Hüseyn Sâidî, Ali Muhammed Afgânî, Takî Muderrisî</i>	

IX. Bölüm: Öykü ve Roman Yazarlarının Dördüncü Kuşağı	141
<i>Hûşeng Gulşîrî, Cemal Mîr-Sâdıki, İsmail Fesîh, Hürmüz Şahdâdi, Nâsır İrani</i>	
X. Bölüm: Taşra Edebiyatı veya Köy Öyküleri	158
<i>Mahmud Devletâbâdi, Ahmed Mahmud</i>	
XI. Bölüm: Taşra Edebiyatının Takipçileri	174
<i>Emin Fakîri, Samed Behrengî, Ali Eşref Dervîşiyân</i>	
XII. Bölüm: İlmî ve Edebî Tetkikler	183
<i>Ahmed Kesrevî, Mehdi Ehevân Sâlis, Muhammed Rıza Şefîi Kedkenî</i>	
XIII. Bölüm: Oyun Yazarlığı	197
<i>Mirza Fethali Ahundzâde, Mirza Ağa Tebrizî, Hasan Mukaddem, Rıza Kemal, Mir-Seyfeddin Kermaşahi, Muhammed-Rıza Mirzâde Işki</i>	
XIV. Bölüm: Sonraki Dönemlerde Oyun Yazarlığı	209
<i>Gevher Murad, Behram Beyzâyî, Ekber Râdi, Ali Nasrîyân</i>	
XV. Bölüm: Avrupa Dillerinden Tercüme Faaliyetleri	218
XVI. Bölüm: 1979 İran Devrimi'nden Sonraki Dönemde Farsça Nesir	230
Ek Metinler ve Edebi Parçalar	261
Kaynaklar	347

Önsöz

Bu çalışmanın öncelikli muhatabı Fars dili ve edebiyatının lisans seviyesindeki öğrencileri ve bu seviyede ilgi duyan diğer okuyuculardır. Bu sebeple, yazarın bu kısa Önsöz yazısında yeni bir konuya değinmek veya ilmî bir çalışma sunmak gibi niyeti bulunmamaktadır. Öğrencilerin kritik –ve bazen de gereksiz- konularla uğraşmaması için öznel veya tartışmaya açık olan konulardan uzak durulmaya çalışılmıştır. Konuların birçoğu yazarın kendi müktesebatından aktarılmıştır, bu nedenle kaydedilen hususlar için, ayrıntılı kaynaklara başvurmak ve belgelemek gibi bir seçenek mevcut değildir. Bu nokta belki de büyük bir eksiklik olarak görülebilir, ancak bu durumu telafi etmek ve öğrencilerin de kullanımına sunmak için kitabın sonunda konuyla ilgili önemli kaynakların bir listesi sunulmuştur.

Bu kitapta aktarılan hususlar, eleştirmenlerin görüşlerini yansıtmakta olup yazar da çoğuyla hemfikirdir; bu yaklaşımlara karşı olduğu zaman da bunu ilgili yerlerde belirtmektedir.

Çağdaş öykü ve roman üzerine çalışma yapan sayılı kişi bulunmakta olup, bundan daha da az sayıda yeni fikir ortaya konulmaktadır. Mevcut eserlerin noksanlıkları ve bazı araştırmacıların da konuya vakıf olmamaları, yazarı elinizdeki çağdaş edebiyat incelemesini

yazmaya teşvik etti. Bu çalışma büyük oranda, kendinden önce yapılmış diğer çalışmalara şükran borçludur.

Yazar, günümüzün kaytarmaya meyyal öğrencilerini zekice yola getirip, bu toprakların çağdaş edebiyatını az da olsa sevdirmeye gayreti içindedir; bu belki de bizlerin bugün en büyük görevi sayılabilir. Üniversitede öğretim üyesi olan meslektaşlarıma ders anlatımında, öğrencilere de okumada kolaylık sağlamak açısından konular on altı bölümde ele alınmış olup, bu düzenleme bir eğitim dönemi müfredatı için uygun bir dağılım sağlamaktadır. Mümkün mertebeye bölümlerin hacmi eşit tutulmaya çalışılsa da nihayetinde bazı bölümler, diğer bölümlerin iki katı uzunluğunda oldu. Konuya ilgi duyan akademisyenler ve diğer okuyuculara, yayın aşamasında olan “Çağdaş Öykü ve Romanda Karakter ve Karakterizasyon” ile “Öykü ve Roman Üzerine Makaleler” başlıklı kitaplara müracaat etmelerini tavsiye ediyorum.

Son olarak beni bu kitabı yazmaya teşvik eden hocalarım Dr. Taki Purnamdariyan ve Dr. Ali Muhammed Hakşinas'a yol gösterici destekleri için teşekkür etmek istiyorum. Baskı ve düzenleme işlerinin tamamını değerli arkadaşım Hasan Ekberi üstlendi. Yayın öncesi son okuma ve baskı hatalarının düzeltilmesinde bana yardımcı olan Ali Kermani, İlham Seyyidin, Şila Kahharbeygi ve Azade Şehmirnuri'ye şükranlarımı sunarım.

Yazarın Türkçe Baskıya Önsözü

Merhaba komşu,

Sevgili arkadaşım ve dostum Mehmet Akif'in aracılığıyla size hitap etme fırsatı bulduğum için çok mutluyum. İran ve Türkiye, çok uzun süreli komşuluk ilişkilerine, yakın ve bazen de müşterek tarihlerine rağmen, uzun zamandır ayrı düşmüş ve birbirinden habersiz durumdadır. Sadece edebiyatta değil; sanat, müzik, sinema ve akademik araştırmalarda da birbirimizden çok uzağız. Burada mesafeden ziyade “haberdar olmama” hali daha doğru olacaktır. Hâlbuki haberdar olmak, iki tarafın da gelişimi için çok faydalı olabilir. Açıkçası “Türkiye’de bir roman okuru İran çağdaş romanıyla tanışmak istediğinde hangi kitabın kapağını açmalı?” sorusuna verecek bir cevabım yok. Nitekim İran’da da bizim bildiğimiz Türk yazar sayısı sınırlıdır.

Geçmişte (yaklaşık elli yıl önce) Aziz Nesin ve Yaşar Kemal gibi yazarları İran’da tanyorduk; kitapları Farsçaya çevrildi, epeyce de okuyucusu vardı. Sonra sizin ülkenizden roman ve hikâyelerin çevrilmesinde bir duraksama oldu ve son yıllarda çok az kitabınız Farsçaya çevrildi. Hatırladığım kadarıyla, büyülü gerçekçilik akımının yaygınlaşmasıyla Latife Tekin’den bazı eserler çevrilip yayınlandı. Orhan Pamuk’un Nobel ödülü kazanmasının ardından, bu büyük

yazarın eserleri de Farsçaya çevrildi ve İranlı okurlar Türkiye'deki yeni hikâye ve roman akımından haberdar oldular. Bilhassa Pamuk'un eserlerinde, İran'dan ve İran'la kültürel ilişkilerden çok bahsedilmişti. Benim ülkemin insanı Türk romanlarını çok seviyor; bununla beraber, bugüne kadar sizin edebiyat denizinizden sadece bir testi kadar alabilmiş durumdayız. Edindiğim bilgiler, ülkenizde insanların İran'ın çağdaş romanından pek haberdar olmadığını gösteriyor. Bugün bir Türk okur birkaç güzel Farsça hikâye okumak istese, acaba iki elin parmakları adedince, düzgün çeviriye sahip iyi kitap bulabilecek mi?

Ama güzel haber şu ki her iki ülkenin yeni nesilleri birbirlerindeki güzel kitapları karşılıklı olarak kendi dillerine tercüme etmeye başladılar. Yıllarca birbirimizle ticari ilişkilerimiz oldu ve özellikle turistler benim ülkemden sizin ülkenizi görmek için yollara düştüler. Ama bu ilişki sadece turistik bir ilişki olarak kaldı ve hiçbir zaman kültür ve bilim alışverişine dönüşemedi. Aramızda her zaman bir "haberdar olamama" duvarı vardı ve biz bu duvarın gölgesinde birçok fırsatı heba ettik. Umarım bu duvar en kısa zamanda kaldırılır, kalpler yakınlaşır ve daha güzel diyaloglar kurabilmemiz için ortam oluşur.

Bu kitap, son yüz yıl içinde, İran öykü ve romanında meydana gelen önemli gelişmeleri kısa ve özlü biçimde anlatmaya çalışmaktadır. Umarım konuyla ilgilenenler için faydalı bir okuma olur.

Dr. Hamid Abdullahiyan
Tahran, 20 Aralık 2023